

Enaxon Siddiqova she'rlarida qo'llangan metaforalarning semantik tahlili

Dilnavoz Abdurahimova

Farg'ona davlat universiteti

filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada Enaxon Siddiqova she'riyatida eng ko'p qo'llangan metafora hodisasi grammatik jihatdan tahlil qilingan, metaforaning ma'no turlari o'rganilgan hamda shoira she'rlari yuzasidan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: fitonim, tasviriy vositalar, ko'chim, o'z ma'no, belgi, semema.

Semantic analysis of metaphors used in Enaxon Siddikova's poems

Annotation: In the article, the phenomenon of metaphor most often used in Enaxon Siddikova's poetry is grammatically analyzed, the meaning types of metaphor are studied, and the poet's poems are analyzed.

Key words: phytonym, pictorial image, migration, meaning, sign, symbol.

Семантический анализ метафор, использованных в стихах Энахон Сиддиковой

Аннотация: В статье грамматически анализируется явление метафоры, наиболее часто используемое в поэзии Энахон Сиддиковой, изучаются смысловые типы метафоры, анализируются стихотворения поэтессы.

Ключевые слова: фитоним, живописный образ, миграция, значение, знак, символ.

Metafora haqida umumiy ma'lumot

Metafora- bu narsa yoki harakatni tushuntirish uchun boshqa obyekt yoki harakatning xususiyatlaridan foydalaniladigan adabiy yoki ritorik figura hisoblanadi. Ya'ni u qo'lga kiritmoqchi bo'lgan g'oyani yana-da yaxshiroq ifodalash uchun o'xshashlikdan foydalaniladi. Masalan: Sochingiz ertalab quyoshidir. Uning sochlari u tushuntirmoqchi

bo'lgan obyekt bo'ladi va ular ertalab quyoshi bu sochlar juda sariq yoki oltin rangda ekanligini aytmoqchi bo'lyapti. Shunday qilib, metaforadan quyidagi tushunchalar olinadi:

- taqqoslash yordamida go'yani tushuntirishga yordam beradi;
- ya'ni buni so'zma-so'z qabul qilmaslik kerak (sochlar quyosh bo'la olmaydi), lekin u bu o'rinda ramziy ma'noda qo'llanilgan;
- bular she'riyatda yoki adabiyotda juda ko'p ishlatiladi va bu shuni anglatadiki, u odatda kontsetipsiyani bezash uchun mo'ljallangan bo'ladi. (Osmondagi har bir yulduz- bu siz uchun yig'lagan ko'z yoshim).
- ular go'zallik tushunchasini hisobga ilmagan holda, bo'rttirilgan ifoda shakli sifatida ha ishlatilishi mumkin (Bu xabar meni o'limga olib keldi).Badiiy matnda qo'llanilgan o'xshatishlar tadqiqi bo'yicha F.Usmonov¹⁰D.Ashurov¹¹lar ishlari alohida ahamiyatga ega. Shuningdek, N.Umarovanning "Alisher Navoiy asarlarining lisoniy-konseptual tadqiqi" mavzusidagi doktorlik(DsC) dissertatsiyada ham Navoiy ijodida qo'llanilgan o'xshatish konstruksiyalarining kognitiv xususiyatlari qiyos kategoriyasi doirasida tahlil etilgan.¹²O'xshatishlarni turli semantik guruhlariga ajratish, xususan, ularni ornitomik, zoonimik, biomorfik kabi kodli o'xshatishlarga bo'lib, tasniflash usulini G.Roziqova,¹³

¹⁰ Усмонов Ф. Ўзбек тилидаги ўхшатишларнинг лингвомаданий тадқиқи: Фил.фан.б-ча фалс.д-ри (PhD). ...дисс. автореф. – Тошкент, 2020.

²Ашуров Д. "Алпомиш" достонинг лингвокультурологик хусусиятлари: Фил.фан.б-ча фалс.д-ри(PhD). ...дисс. автореф. – Наманган, 2021.

³Умарова Н. Алишер Навоий асарларининг лисоний-концептуал тадқиқи: Филол.фан.д-ри (DsC). ...дисс.автореф. – Фарғона, 2021.

⁴Розиқова Г. "Девону луғотит турк" асаридаги от лексемаларнинг семантик, функционал ва услубий хусусиятлари: Филол.фан.д-ри (DsC). ...дисс.автореф. – Фарғона, 2021.

⁵Жўраева Р. Муқимий асарларининг лексик-семантик хусусиятлари: Филол.фан.б-ча фалс.д-ри (PhD). ...дисс. автореф. – Қўқон, 2022.

⁶Маруфова З. Мумтоз бадий матнларда "гўзаллик" концептининг вербаллашуви: Филол.фан.б-ча фалс.д-ри (PhD). ...дисс. автореф. – Фарғона, 2022.

R.Jo'rayeva,¹⁴ Z.Ma'rufova¹⁵ kabi olimlar tadqiqotlarida uchratish mumkin. Metaforalarni tasniflar ekan, tadqiqotchi A.Xo'jamqulov uning quyidagi turlarini farqlaydi:

Metafora turlari

1. Antropomorfik metafora. Bu inson va unga tegishli (xos) bo'lgan (tana a'zosi, kiyimi) predmetlar nomi asosida hosil qilingan metafora bo'lib, oyoq, qo'l, og'iz, til, tish, quloq, yeng, yoqa kabi leksemalar ma'nosining metaforik usulda ko'chishi.
2. Zoomorfik metafora. Bu hayvonlar va ularning tana a'zolari nomini ifodalagan leksemalar ma'nosining metaforik usulda ko'chishi bo'lib, bu turga bo'ri, tulki, ayiq, ilon, it, shox, dum, qanot kabi leksemalarning metaforik ma'no hosil qilishi kiradi.
3. Fitomorfik metafora. Bu daraxt, o'simliklar va ularning qismlari nomini anglatgan leksemalar ma'nosining ko'chishi natijasida hosil bo'lgan metafora bo'lib, g'uncha, gul, chinor, chaqirtikanak, danak kabi leksemalarning metaforik ma'noda qo'llanishi bunga misol bo'ladi.
4. Kosmomorfik metafora. Osmon jismlari nomi asosida hosil qilingan metafora. Bunday metafora oy, quyosh, qamar, yulduz, osmon, nur, shu'la kabloi leksemalar ma'nosini metaforik usul bilan ko'chirish natijasida hosil bo'ladi.
5. Abiomorfik metafora. Metaforaning bu turiga yuqorida sanab o'tilgan turlariga kirmaydigan, tabiatdagi jonsiz narsalarni ifodalovchi leksemalar ma'nosining metaforik ko'chishidan hosil bo'lgan metaforalar (temir, tosh, kishan) kiradi".⁷ Shu tasnifga teomorfik metafora guruhini kiritish maqsadga muvofiq.

Antropotsentrik metafora teomorfik metafora tizimida ham ko'plab uchraydi. Farishta, shayton, jin kabi so'zlarning insonga nisbatan qo'llanilishi fikrimizning dalilidir.

Ushbu maqolada metafora hodisasining lingvopoetik tahlilini Enaxon Siddiqova she'rlari tahlilida ko'rib chiqamiz. Shoira she'riyatida metaforaning quyidagi ma'no turlari qo'llangan.

Tabiat unsurlari bilan bog'liq o'xshatishlar -gul yoshlik, etagin o'par shamol, subhi sodiq, tog'dek ulkan anduh, chaqmoq urgan daraxtday, umri tutdek to'kilmoq, daraxtdek gullamoq. Masalan,

Tog'dek ulkan anduhning

Yukladingmi ayolga?

Kaftlarini shu chayir

Qop-qora chanoq tilgan.

Qush nomlari bilan bog'liq (ornitonimik kodli) o'xshatishlar shoira ijodida keng qo'llanadi. Jumladan, kapalakday bolalik, qumridek yig'lamoq, kaptardek kukulamoq,

Shoiraning "Ona haqida qo'shiq" dostonida ayni shunday o'xshatishlar bir qancha qo'llangan.

Kapalakday shod, quvnoq

Bolaligim qani-yo?

Berkitdi bekinmashoq

O'ynagan g'irrom dunyo.

Yoki

Ildizlari sayrona

Daraxtdek gullayapman.

Lekin nechun dil yona,

Qumridek yig'layapman.

Bunday o'xshatishlarning mavjudligi shoira she'riyatining Furqat she'riyatiga yaqin ekanligini ko'rsatadi..Masalan,

Qush kaptardek kukulab,

Ko'zi eshikda o'tgan,

Enajonim kelar deb

Dard-u sog'inchda o'tgan.

Enaxon Siddiqova she'rlari poetikasining mazmuniy boyligi, obrazlilik metaforalarning qo'llanilishida ko'rinadi. Shoir metaforaga asoslangan ma'no ko'chishida an'anaviy leksik vositalar bilan birga xususiy metaforik ifodalarni ham yaratadiki, bu bilan g'azallarining badiiy qiimmatini oshirishga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nurmonov A “ O'zbek tilining nazariy grammatikasi” Toshkent “O'qituvchi” 1995.
2. G'ani Abduraxmonov. “O'zbek tili grammatikasi” Toshkent “O'qituvchi” 1996.
3. Йўлдошев М. Бадий матннинг лисоний таҳлили. – Тошкент, 2008. – Б.87.
4. Розикова Г. “Девону луғотит турк” асаридаги от лексемаларнинг семантик, функционал ва услубий хусусиятлар Филол.фан.д-ри (DsC). ...дисс.автореф. – Фарғона, 2021.
5. Жўраева Р. Муқимий асарларининг лексик-семантик хусусиятлари: Филол.фан.б-ча фалс.д-ри (PhD). ...дисс. автореф. – Қўқон, 2022.
6. Маруфова З. Мумтоз бадий матнларда “гўзаллик” концептининг вербаллашуви: Филол.фан.б-ча фалс.д-ри (PhD). ...дисс. автореф. – Фарғона, 2022.
7. Sh. Rahmatullayev. “Hozirgi o'zbek adabiy tili” 2006.